

De Doop bij het Woord!

En hij liet de wagen stilhouden en beiden daalden af in het water, zowel Filippus als de kamerling, en hij doopte hem.

Hand. 8 : 38

Rembrandt: *De Doop van de kamerling*, (1626)
Museum Catharijneconvent, Utrecht

Tot voor enkele decennia hing dit paneel nog gewoon in een huiskamer ergens in het Twentse land. Totdat de heer H.L.M. Defoer, conservator van het toenmalige Aartsbisshoppelijk Museum te Utrecht, op bezoek ging bij een oude dame om een houten beeld te bekijken, en bij die gelegenheid het schilderij boven haar secretaire herkende als ... een echt Rembrandt. Het is een typisch jeugdschilderij: de kleuren zijn nog basaal en de figuren hier en daar wat houten. Maar als wij dit schilderij goed lezen, valt er veel te leren: het is nl. een echt protestants schilderij!

Ietwat rechts van het centrum zien wij de opengeslagen *Bijbel* in de handen van een bediende: Filippus legt eerst het Woord uit en daarna vindt de Doop plaats. Hij voegt dus de Doop bij het Woord! Typisch reformatoerisch! Doop en verkondiging zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. In de gereformeerde dooppraktijk week men bewust af van de lijn van Rome. Op de synodes te Wezel, 1568, Dordrecht, 1578, Middelburg, 1581 en 's Gravenhage, 1586 gold het principe: geen doop zonder prediking des Woords. In het midden van de Gemeente! Het gebeurde voortaan niet meer achter in de kerk of in een aparte doopkapel, maar binnen de dooptuin in de directe nabijheid van de kansel.

Inhoud

Meditatie	89
Ds. J. Riemersma, Sliedrecht	
Verslag Conferentie	90
Drs. C.G. Bergshoeff, Bergambacht	
Hoe tekent ons het Nieuwe Testament de persoon van de Heere Jezus Christus?	92
Dr. P. de Vries, Waarder	
Aangevochten geloof (I)	94
Ds. J.K. Vlasblom, Nunspeet	

Een woord van Dietrich Bonhoeffer (1906 -1945)

Christenen hebben christenen nodig, die hun Gods Woord laten horen, ze hebben hen steeds weer nodig, wanneer ze onzeker worden en de moed verliezen; want uit zichzelf kunnen ze zich niet helpen, zonder zich de waarheid afhandig te maken.

Het handgebaar van Filippus doet dan ook denken aan dat van een dominee die het voorhoofd van een dopeling besprenkelt. In afwijking van de Bijbeltekst, maar in aansluiting bij de in de tweede helft van de 16^e eeuw gegroeide iconografische traditie, zijn de beide hoofdpersonen niet afgedaald in het water. Het ontbreken van een vijver of bassin wordt hier kennelijk niet als een gemis gevoeld. De kamerheer knielt geheel gekleed voor Filippus. Elke gedachte aan een onderdompeling wordt door Rembrandt uitgesloten, alsmede ook elke mogelijkheid van bijgelovige associaties. Filippus haalt nl. het doopwater van dezelfde plaats als de hond links beneden, kennelijk zonder het sacrament te ontheiligen. Rembrandt stemt hier letterlijk overeen met de karakteristieke formulering van art. 34 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis, dat God bevoelen heeft om te dopen "alleen met reynen water", d.w.z. niet met gewijd, maar met gewoon water.

Maar wat moet die Ethiopische minister nu met zo'n warme *bontmantel* in die hete woestijn? Hier spreekt de Hollandse historieschilder van die tijd: Rembrandt wilde duidelijk maken, dat deze kleurrijk rijk en welgesteld was. Hij was immers de schatbewaarder van de Kandakel! En in de Gouden Eeuw waren het alleen de rijken, die zich zo'n bontmantel konden veroorloven. Maar waarom een *witte* mantel? Wit is de kleur van de reinheid: de Doop symboliseert immers de afwassing van de zonde. Hiermee correspondeert het commentaar van Jacobus Revius, die in een sonnet in zijn "Over-Us-selsche Sangen en Dichten" (Deventer, 1630) schreef:

*"Syn wterlijcke huyl bleef wel gelijcke swert,
Maer witter als de sneeu wiert hy aen syner sielen."*

En dan valt ook die opvallende *gordel* om zijn middel op z'n plek: Deze man die in geloof – de armen gekruist – de Doop ontvangt, mag nu opstaan tot een nieuw leven ... "(Efeziërs 6:14).

En hij vervolgde zijn weg met blijdschap, op weg naar de Stad waar alle gezaligden "met *witte* gewaden" het Lam aanbidden en prijzen!

J. Riemersma, Sliedrecht

Bronnen

H.L.M. Defoer: Rembrandt van Rijn: De Doop van de kamerling, Oud Holland, Jaargang 91 nr. 1/2.

Christian Tümpel: Rembrandt, Amsterdam 1986.

Robert Schillemans: Bijbelschilderkunst rond Rembrandt, Utrecht 1989.

Willem L. Meijer: Kleinood en aanstoot *De Honderd guldenprent en andere bijbelse historiën van Rembrandt*, Leiden 1995.

Het citaat uit de N.G.B. komt uit het toenmalige kerkboek: *De CL Psalmen Davids (enz) mitsgaders De Formulieren der Ceremonien (enz) ende Kercken-Orden*. Tot Leyden/ By Lowijs Elzevier / 1617.

Noot

Wat de "besprenkeling" betreft, is het nuchtere commentaar van Calvijn n.a.v. Hand. 8 interessant. Hij stelt dat het verschil tussen onderdompeling en besprenkeling slechts een uiterlijk onderscheid is, waaraan men zich niet al teveel gelegen moet laten liggen.

Verslag Conferentie

Op zaterdag 2 juni hield onze stichting *Vrienden van dr. H.F. Kohlbrugge* weer haar jaarlijkse conferentie.

Colofon

Ecclesia, voorheen 'Kerkblaadje', is een uitgave van de Stichting Vrienden van Dr. H.F. Kohlbrugge en verschijnt zaterdags om de veertien dagen.

Redactie: Drs. M. den Admirant, Drs. L.J. Geluk, Ds. J.K. Vlasblom, Mw G.M. van Ommen-Middelkoop

Eindredactie: Dr. H. Klink

Vaste medewerkers:

Dr. J.G. Barnhoorn, Dr. R. Fernhout, Drs. H.J. Lam en Dr. M. Verduin.

Redactieadres: Dorpsweg 11, 4223 NA Hoornaar, tel. 0183-581321

Internet-adres: www.ecclesianet.nl

Abonnementsprijs: € 25,50 per jaar

Adreswijziging en abonnementen: gm.v.ommen@kpnplanet.nl

Administratie: Baron Bentinckstraat 51, 7731 EK Ommen

tel. 0529 456729, Postbankrekeningnr. 88 71 47

Adm. Ecclesia/Kerkblaadje te Ommen of

Bankrekeningnr. 34.89.69.619 t.n.v.

St. Vrienden van Kohlbrugge te Ommen

Druk: drukkerij **Ridderprint**, Ridderkerk

Ruim honderd bezoekers vonden de weg naar het mooie en historische Godshuis in Vianen. Het is een jaarlijks weerzien van oude bekenden, tegelijkertijd is het verheugend dat we steeds weer nieuwe gezichten mogen begroeten.

De leiding van deze dag was ditmaal in handen van dr. M. Dubbelman (predikant in Giessenburg). Aanvankelijk zou ds. J.K. Vlasblom de leiding van deze dag op zich nemen, maar ziekte verhinderde hem dit te doen. Ds. Dubbelman opende de vergadering met het lezen van 1 Johannes 2:12-17. Hij stond daarin stil bij de identiteit van de christen. Johannes typeert gelovigen afwisselend als 'kinderen', 'vaders' en 'jongeren'. 'Kinderen', omdat de zonden vergeven zijn. We mogen het onschuldige van een kind hebben, omdat God de Vader de zonden heeft vergeven. Johannes spreekt de christen ook aan als 'vader'. Iedere christen heeft iets vaderlijks in zich. Een vader is

iemand die het overzicht bewaart en zich niet zomaar door alles laat meevoeren. Tenslotte mag de christen ook een 'jongere' zijn, omdat de zonden is overwonnen. Hier benadrukt de apostel de kracht van een christen. Deze is er door de Geest, die in hem woont en werkt.

Na deze woorden werden de namen voorgelezen van hen die ons in het afgelopen jaar ontvallen zijn.

Voor zover ons bekend, zijn de volgende broeders en zusters uit onze vriendenkring weggenomen:

Dhr. C.L. Maaskant te Lunteren
Dhr. C.M. van der Ree te IJsselmuiden
Dr. A. Noordegraaf te Ede
Mevr. H. Cruijff- de Lange te Rijswijk
Mevr. M. Jongeneel-Nap te Sliedrecht
Dhr. J.W. Viskuil te Rotterdam
Mevr. G. v.d. Kamp-Staal te Putten
Dhr. W. Jonkman te Hoogeveen
Dhr. G. Baan te Utrecht
Mevr. G. Bestebroer-Beukers te Delft
Prof. dr. A.Th. Van Deursen te Katwijk
Ds. C.J.P. Lam te Putten
Dhr. J. Dekker te Vroomshoop
Mw. M. v.d. Lely te Vlaardingen
Dhr. F. Bakker te Nijkerk
Mevr. W. Sprong-van der Pol te Almkerk
Mevr. H.C. Smits-van der Kooij te Vlaardingen

De morgenlezing

De eerst lezing van deze dag werd verzorgd door prof. dr. Balke. Zijn lezing droeg de titel 'Theodorus Beza en zijn grote betekenis voor de kerk'. Prof. Balke begon met een korte schets van het leven van Theodorus Beza (1519 – 1605). Op allerlei terreinen bleek Beza een exceptioneel begaafd man te zijn. Om een indruk te geven een kleine opsomming: op vrij jonge leeftijd werd hij hoogleraar in de Griekse taal. Hij hield zich zijn leven lang bezig met de grondtekst van het Nieuwe Testament. Ook verzorgde hij een Psalmberijming.

Prof. Balke concentreerde zich op de betekenis die de veelzijdige Beza heeft gehad op de Reformatie en de consolidatie en doowering daarvan in Frankrijk. Beza, die slechts tien jaar jonger was dan Calvijn, werkte zeer nauw met hem samen. Na Calvijs dood in 1564 werd hij in alle opzichten zijn opvolger.

Balke vroeg aandacht voor het woord 'emergence' (te voorschijn komen). Historici proberen met dit woord de situatie in de 16^e eeuw te verstaan. Wat sinds de Middeleeuwen her en der broeide, kwam in de Refor-

matie met kracht naar boven. De basis voor de Reformatie werd al gelegd door de Renaissance, waarvoor het parool 'terug naar de bronnen' gold.

Zo kwam ook in Frankrijk de Reformatie 'naar voren', hoewel het daar in eerste instantie veelal ondergronds ging. Van groot belang was de zuster van de Franse koning François I, Margaretha. Zij speelde een belangrijke rol in de Franse Reformatie. Via haar liep er een omvangrijk netwerk waar uiteindelijk ook Calvijn en Beza in waren betrokken. Later nam haar dochter het op dappere wijze over. Als rector van de universiteit te Genève was Beza mede verantwoordelijk voor het feit dat honderden predikanten, die in Genève opgeleid waren, in Frankrijk aan het werk gingen. Door zijn contacten in de hoge kringen in Frankrijk heeft hij juist daar veel mogen betekenen. Beza toonde zich een godsdienstig leider, maar niet minder ook een mens met veel diplomatieke gaven.

Zijn brieven vormden een netwerk met vele correspondenten en waren hartstochtelijk en vol van menselijke warmte. Hij toonde zich als een man die vriendschappen zeer op prijs stelde en die persoonlijke loyaliteit en vertrouwen uiterste serieus nam. Hij was de onbetwiste leider van de Franse kerken in de verstrooiing. Tot op hoge leeftijd bleef hij de Franse Kerk adviseren. Er is een moment geweest dat het leek alsof het protestantisme in Frankrijk zou overwinnen, maar burgeroorlogen en vervolgingen maakten aan deze hoop een wreed einde. De stem van Beza klinkt echter nog steeds. Met de lezing van prof. Balke kregen we daar weer iets van mee.

Daarna was het woord aan mevrouw Van Ommen. Zij sprak namens het bestuur van de *Stichting Vrienden van dr. H.F. Kohlbrugge* haar dank uit dat men royaal gehoor had gegeven aan de oproep de stichting financieel te steunen. Nog steeds is het zo dat de abonnementsprijs niet opweegt tegen de kosten die gemaakt moeten worden. Daarom stemt het de stichting dankbaar dat de lezers dit hebben begrepen. We hopen van harte dat dit in de toekomst zo blijft!

's Middags werd de lezing verzorgd door dr. H. Klink, bestuurslid van de stichting en ook eindredacteur van *Ecclesia*. In deze lezing ging de pastor van Hoornaar in op de vraag naar de betekenis van prof. dr. Martin Hengel en dr. W. Aalders. We kunnen wel spreken van een opmerkelijke vergelijking. Beiden hielden zich bezig met de vraag naar de zin van de geschiedenis. En zij kwamen allebei, hoewel ze elkaar nooit hebben gesproken, tot dezelfde antwoorden.

Belangrijk is het lege blaadje in onze protestantse

Bijbel, dat Oude en Nieuwe Testament scheidt. Dit is bepaald geen onbeschreven blad. Deze zogenaamde inter-testamentaire periode blijkt cruciaal te zijn geweest voor het ontstaan van het Nieuwe Testament. Zowel Hengel als Aalders kwamen door grondige studie bij deze periode uit.

Bij Hengel werd de kiem hiervoor gelegd toen hij als student colleges over Rudolph Bultmann moest aan horen. Hij deed het hoofdschuddend. Als waar zou zijn wat hij beweerde, verdwijnt de geschiedenis uit het vizier. Hengel ging op onderzoek uit en vond historische grond onder de voeten. De Jezus van Bultmann was een onhistorische Jezus. Het Evangelie kon pas goed verstaan worden tegen de achtergrond van de inter-testamentaire periode. In deze periode spitsten de vragen naar de zin van de geschiedenis zich toe. Er was sprake van een 'apocalyptische grondstemming'. In die tijd ontstond het boek Daniël en de Septuaginta. Het was een tijd waarin de vraag naar de realiteit en de realisering van het Koninkrijk als acuut werd beleefd. En Hengel ontdekte dat juist het Evangelie op die vragen een uniek antwoord heeft.

Aalders blijkt zich met dezelfde thematiek te hebben bezig gehouden. Aalders was door een vergelijkbare ervaring als Hengel op de vraag naar de geschiedenis gestuit. Aanvankelijk ging zijn aandacht uit naar Barth, maar die gaf de laatste antwoorden niet. 'Neemt het Evangelie dan helemaal geen gestalte aan', zo vroeg hij zich af. Ook Aalders kwam uiteindelijk – mede door het moderne Bijbelonderzoek – bij de inter-testamentaire periode uit. Evenals Hengel ontdekte ook hij de grote betekenis van de Septuaginta. Hij noemt het een 'sacramenteel boek'.

Toen de geschiedenis in de inter-testamentaire peri-

ode ging spannen, wisten de vele stromingen, die het Jodendom sinds 167 voor Chr. te zien gaf, daar geen raad mee. Ze liepen erin vast. Een uitzondering vormden de hellenistisch ingestelde Joden die de Septuaginta gebruikten. Zij waren het beste in staat weerstand te bieden aan de crisis van die dagen. Het was in die tijd dat Jezus het Koninkrijk van God predikte. Jezus sprak de woorden dat het Koninkrijk nabij is gekomen, zo nabij, alsof het er al is. *Heden zult u met Mij in het paradijs zijn.* Deze apocalyptische Christus, is de Christus die het heil reeds doet oplichten, een *realised eschatology* (C.H. Dodd).

Wij leven in een tijd waarin tal van gebeurtenissen apocalyptisch aandoen. Het lijkt erop dat we meer en meer tenderen naar een climax van de geschiedenis. Wat kan ons staande houden? De inter-testamentaire periode leert ons dat de weg van radicaal messianisme of star wetticisme het antwoord niet kan zijn.

We zullen de blik moeten richten op de Pantokrator, de Albeheerser, de apocalyptische Christus.

Romano Guardini schreef: 'de eenzaamheid van de christenen zal in de toekomst verschrikkelijk zijn, maar God zal zijn liefde dan ook sterker openbaren.' Hoe belangrijk is het de apocalyptische Christus voor ogen te houden, Hem als zodanig te ontdekken in zijn heerlijkheid. Dat is de 'herijking van de theologie' die dr. Aalders en prof. Hengel beoogden. Het gaat erom Christus zo te leren kennen tegen de achtergrond van de vragen van deze tijd. Christus regeert!

Zo kwam er een einde aan een mooie dag waarin ons veel werd aangereikt. We besloten de dag met het zingen van het lied 'God is getrouw, zijn plannen falen niet'.

C.G. Bergshoeff, Bergambacht

Hoe tekent ons het Nieuwe Testament de persoon van de Heere Jezus Christus?

Voor wie het Nieuwe Testament leest zoals het zich aandient en de historische betrouwbaarheid van wat daarin wordt meegedeeld aanvaardt, behoeft het geen betoog dat Jezus van Nazareth daarin wordt getekend als de Zoon van God, die mens werd, God geopenbaard in het vlees. In het bijzonder vanaf de negentiende eeuw werden bij het nieuwtestamentische getuigenis aangaande de Heere Jezus Christus vragen gesteld. In 1835 publiceerde David Friedrich Strauss een boek over het leven van Jezus. Strauss nam een radicaal kritische houding ten opzichte van de Schrift

in. Hij ontkende bij voorbaat het historisch karakter van wonderen. Strauss tekende een beeld van de Heere Jezus Christus dat paste bij het liberale denken van de negentiende eeuw.

Aan het begin van de twintigste eeuw heeft Albert Schweizer indringende kritiek uitgeoefend op deze zoektocht naar de historische Jezus. Dat betekende echter niet dat hij het opnam voor het geloof van de kerk der eeuwen. Terwijl voor de liberale theologie Jezus het voorbeeld was van de ideale mens, meende Schweizer dat de historische Jezus een profeet was,

geïnspireerd door de apocalyptiek van die tijd; een wereld die de mens van de twintigste eeuw helemaal vreemd is. In de laatste decennia hebben meerdere christelijke nieuwtestamentici en Joodse geleerden die het Jodendom van de Tweede Tempel als hun specialisme hebben met een beroep op de Joodse wortels van het christelijke geloof, de Heere Jezus getekend als een rabbi en wonderdoener uit de eerste eeuw na Chr. De gedachte dat God mens kon worden en dat Gods wezen in verband daarmee meervoudig is, zou niet passen binnen het Jodendom van de Tweede Tempel. Wijdverbreid is onder nieuwtestamentici de zienswijze dat de synoptische evangeliën een wezenlijke andere kijk op de Heere Jezus zouden geven dan Paulus en met name het Johannes-Evangelie. Tegenover de hoge christologie van Paulus en het Johannes-Evangelie wordt dan de lage christologie van de synoptici gesteld.

Nooit heeft het aan stemmen tegen de geschetste visie ontbroken, wel kunnen we zeggen dat die de laatste jaren alleen maar sterker zijn geworden. Simon Gathercole schreef de studie *The Pre-existent Son* waarin hij met tal van argumenten laat zien dat niet alleen in de brieven van Paulus en het evangelie naar Johannes maar ook in de synoptische evangeliën Jezus als de eeuwige Zoon van God wordt getekend. Larry Hurtado publiceerde onder andere *Lord Jesus Christ* waarin hij aantoonde dat al vanaf het prille begin van de christelijke kerk Jezus aanbeden werd als Heere en Hem zo eer werd toegebracht die een Jood alleen aan God zelf wenste te brengen.

In dit klimaat paste ook de studie van de Schotse nieuwtestamenticus Richard Bauckham *God Crucified*; een studie waarvan vorig jaar een herziene druk verscheen uitgebreid met andere artikelen die Bauckham de afgelopen jaren heeft gepubliceerd. Bauckham toont met de stukken aan dat in vrijwel alle boeken van het Nieuwe Testament Jezus in die zin als Heere wordt getekend dat Hij opgenomen is in de identiteit van Hem, wiens naam in het Oude Testament JHWH luidt of zoals we dat in de Statenvertaling lezen HEERE. Dat betekent niet dat afbreuk werd gedaan aan het Joodse monotheïsme maar dat de Heere Jezus werd gezien als behorend bij de identiteit van God zelf. Hem mag en moet dezelfde eer toegekend worden als de Vader. De nieuwtestamentische lofprijzingen laten dit ons duidelijk zien. In de synoptische evangeliën wordt al duidelijk dat Hem het laatste oordeel dat aan God zelf toekomt wordt toevertrouwd.

Na zijn opstanding zien we dat de christenen gaan verstaan – waarbij ik in onderscheid van Bauckham expliciet zou willen wijzen op het voortgaande onderwijs door de Heilige Geest dat Jezus zijn discipe-

len had toegezegd – dat de Heere Jezus ook betrokken was bij het goddelijke werk van de schepping. Een enkel argument dat ook kan worden genoemd, ontbreekt bij Bauckham. Ik noem hoe in de synoptische evangeliën wordt gesproken over de wijze waarop Jezus de zonde vergeeft. Hij doet het zoals God het alleen kan. Zijn wandelen op de zee is een aanwijzing dat de identiteit van HERE ook op Hem van toepassing is. Immers van de HERE lezen we in Psalm 77 dat Hij zijn voetstap op de zee zet en op de wolken rijdt. Dat laatste brengt ons bij het feit dat de Heere Jezus zinspelend op Daniël 7:14 zich bij voorkeur de Zoon des mensen noemde. De tekst uit Daniël zelf wijst op een Persoon, die niet alleen méér is dan een mens maar ook méér dan een geschapen engel. Ook Bauckham ziet deze lijn, maar laat in dit verband na te wijzen op de Persoon van de Engel des HEEREN in het Oude Testament, die niet met een geschapen engel gelijk kan worden gesteld.

Terecht wijst Bauckham erop dat niet alleen in het Oude Testament zelf maar ook in de intertestamentaire periode het binnen het Jodendom niet strijdig werd geacht met de belijdenis van de ene God en HEERE zelfstandige verschijningsvormen van God aan te nemen zoals de goddelijke wijsheid en de al genoemde Zoon des mensen. Bauckham noemt het niet, maar we kunnen ook wijzen op de heerlijkheid des HEEREN, die onder andere in Ezechiël als een zelfstandige verschijningsvorm van de HEERE wordt getekend. Met Bauckham ben ik ervan overtuigd dat het rabbinale Jodendom deze elementen uit het Oude Testament en in het verlengde daarvan in het Jodendom van de Tweede Tempel heeft buitengesloten in reactie op de christelijke kerk. Het unitarisme van het rabbinale Jodendom spoort hierin niet met het geloof in de HEERE van het Oude Testament.

Ik maak terzijde de opmerking dat wie spreekt over de Joodse wortels van het christelijke geloof nooit moet vergeten dat niet alleen het rabbinale Jodendom maar ook het apostolische Jodendom een vorm van Jodendom is. Alleen deze twee vormen van Jodendom overleefden de val van de Tweede Tempel in tegenstelling tot onder andere Sadduceeën en Esseneten. Het rabbinale Jodendom en de christelijke kerk hebben het Oude Testament gemeenschappelijk maar lezen het verschillend. Dat verschil hangt niet alleen samen met de aanvaarding dan wel afwijzing van de Heere Jezus als de vervulling van de verwachting gewekt door Mozes en de profeten, het heeft ook alles te maken met een verschillende kijk op de eenheid van God en op het antwoord dat wordt gegeven op de vraag of de mens zichzelf kan verlossen.

Terugkomend op Bauckham wil ik mijn grote waardering voor deze studie uitspreken. Heel verhelderend vind ik hoe hij met een verwijzing naar de *Septuaginta* (de Griekse vertaling van het Oude Testament) laat zien dat de wijze waarop in het Evangelie naar Johannes over de heerlijkheid van Jezus gesproken wordt (juist ook in en niet alleen na Zijn lijden) voorbereid is door de wijze waarop de Hebreeuwse tekst van Jesaja in het Grieks werd vertaald. Hetzelfde woord voor heerlijkheid en verheerlijken dat Johannes in zijn evangelie gebruikt vinden we tot drie keer toe in Jes. 52:13-53:12. Nog nadrukkelijker dan in de Hebreeuwse tekst van het Oude Testament het geval is, wordt in die van de Septuaginta een verband gelegd tussen de HEERE zelf met wiens heerlijkheid Jesaja bij zijn roeping werd geconfronteerd en de heerlijkheid van de knecht des HEEREN over wie in de tweede helft van het boek Jesaja wordt gesproken.

Eigenlijk heb ik maar één bezwaar tegen de zienswijze van Bauckham, een bezwaar dat overigens wel heel fundamenteel is. Hij rekent namelijk, zoals dat ook geldt voor Jürgen Moltmann, die hij vaak instemmend citeert, het lijden tot de identiteit van God zelf. Hij wekt dan ook de indruk dat de Heere Jezus naar zijn goddelijke natuur heeft geleden. Voor deze gedachte geeft de Bijbel geen grond. Zo wordt juist de noodzaak en het wonder van de vleeswording van Christus ontkracht. God werd mens opdat Hij, die niet lijden kon, zou lijden. Sterker nog dan Bauckham aanwijst, levert het nieuwtestamentische getuigenis de bouwstenen voor de vroegkerkelijke belijdenis dat in de Persoon van Jezus Christus de goddelijke en men-

selijke natuur onvermengd, onveranderd, ongedeeld en ongescheiden met elkaar zijn verenigd. Op deze wijze kunnen én het wonder van de werkelijke godheid van Christus verworpen én tegelijkertijd duidelijk maken dat Hij Die God was en bleef, mens werd om te lijden en te sterven.

Een mysterie dat wij als wij maar vasthouden aan het feit dat Hij die in zijn Persoon de goddelijke en menselijke natuur in zich verenigde en daarom kon lijden en sterven, even paradoxaal en hymnisch mogen verwoorden als eenmaal Charles Wesley deed:

*Amazing love! How can it be,
That Thou, my God, shouldst die for me?
(...)
I feel the life His wounds impart;
I feel the Savior in my heart.*

*No condemnation now I dread;
Jesus, and all in Him, is mine;
Alive in Him, my living Head,
And clothed in righteousness divine,
Bold I approach th' eternal throne,
And claim the crown, through Christ my own.*

N.a.v. *Jesus and the God of Israel: 'God Crucified' and Other Studies on the New Testament's Christology of Divine Identity* door Richard Bauckham, uitgave Authentic Media, Milton Keynes 2008; ISBN 978-84227-538-2; pb. 285 pag.; prijs € 14,99.

P. de Vries, Waarder

Aangevochten geloof (I)

Dr. A. de Reuver, *Aangevochten geloof bij Luther, Calvijn en Kohlbrugge*, uitg. Groen, Heerenveen 2011, 111 blz., prijs: € 7,50; deel 11 in de serie Studium Generale van Driestar educatief.

Prof. De Reuver, die in de lezerskring van *Ecclesia* bepaald geen onbekende is, heeft in bovengenoemde bundel een drietal verhelderende essays over “de aanvechting van het geloof” gepubliceerd. Het is een fijnzinnige en tevens diepzinnige behandeling van dit existentiële thema, waarbij de schrijver in het bijzonder te rade is gegaan bij Luther, Calvijn en Kohlbrugge. Ongetwijfeld, wie zelf te maken heeft gehad en/of nog steeds ervaring heeft met geloofsaanvechtingen, zal in deze studie veel typering en aantreffen die direct herkenning oproepen. Wie meent dat “geloofsaanvech-

ting” een achterhaalde thematiek is, waarmee in het verleden sommige sombere christenen worstelden, maar waarvoor moderne christenen geen antenne meer hebben, loopt toch groot gevaar belangrijke gedeelten van de Heilige Schrift zelf nauwelijks of in het geheel niet te verstaan. Men kan zich zelfs afvragen of het niet tijdig onderkennen van wat “geloofsaanvechting” inhoudt, mede heeft geleid tot geloofsafval en kerkverlating, terwijl in bepaalde vormen van triomfalistisch christendom de onderhavige problematiek soms lijkt te worden miskend of overschreeuwd. Echter, kan een christen leven zonder geloofsaanvechtingen? Volgens Luther – aldus De Reuver – is dit onmogelijk. Het is direct verbonden met zijn kruistheologie, met het kruis dat de gelovigen in de navolging van de Heiland is opgelegd. “Wie geen *crucianus*

(kruisdrager) is, die is geen *christianus* (christen)" (blz. 13) In dit kader spreekt Luther over de aanvechting die het geloof van een christen voortdurend vergezelt en keer op keer belaagt. Luther denkt hierbij concreet aan allerhande beproevingen, zoals ziekte, rouw en tegenslag, of vrees, gewetenspijn en schuldbesef. Ongetwijfeld speelt bij Luthers ervaring van de aanvechting ook zijn karakterstructuur een rol alsook de historische situatie, waarin hij zich bevond (zijn reformatorische inzichten werden weersproken, zijn boeken verbrand, de banvloek werd over hem uitgesproken, hijzelf vogelvrij verklaard). Ook kan men geteisterd worden door de kwellende vragen in verband met de predestinatie en een tiranniek Godsbeeld. De actualiteit van het thema "geloofsaanvechting" stelt De Reuver zelf in zijn *Ten slotte* als volgt aan de orde: "Toch zou het wel eens kunnen zijn dat hun gedachten [nl. van Luther, Calvijn en Kohlbrugge] over de aanvechting in onze eigen tijd een hernieuwde actualiteit ontvangen. De aanslagen die op het geloofsleven worden gepleegd zijn er inmiddels niet minder op geworden, wellicht zelfs meer en feller. De tijd waarin het Godsgehoof in zekere zin vanzelfsprekend was ligt achter ons. Wij leven in een tijd van afbraak en afval, van Godsvervreemding en geloofscrisis... Wie van ons is immuun voor de raadsels die het Godsbestuur bij tijd en wijle oproept onder de tragedies die zich voltrekken in de volkerenwereld, en dicht bij huis en vaak in eigen leven – onder al de tranen en tragiek van ziekte, eenzaamheid en rouw?" (blz. 110)

In het vervolg wil ik trachten enkele hoofdpunten en hoofdlijnen van wat in deze bundel besproken wordt weer te geven.

Martin Luther

Het eerste deel is gewijd aan de visie van Martin Luther (1483-1546) onder de titel *De duivel ten spijt*. Volgens De Reuver "is het moeilijk een theoloog te noemen die de aanvechting zo vaak en zo levensecht ter sprake bracht als Luther" (blz. 10). "Noch in zijn leven, noch in zijn preken is de aanvechting als een randverschijnsel te beschouwen. Ze behoort voor hem tot het hart van de omgang tussen God en mens." (blz. 16) Luther was op dit terrein bij uitstek een 'ervaringsdeskundige'. De geloofsaanvechting is één van de hoofdaderters van zijn theologie en vormt naar zijn overtuiging één van de wezenlijke kenmerken van de kerk en iedere christen. Er is – zoals we hierboven al zagen – een directe samenhang met Luthers "theologie van het kruis" en het Evangelie van de rechtvaardiging van de goddeloze. "Wie bij het kruis van Christus heeft ver-toefd en daar uit genade de vrij spraak ontving, krijgt

een kruis op de schouders. Het is van ander gehalte dan het kruis dat Christus voor ons droeg. Aan dát kruis bracht Hij verzoening teweeg. Hij droeg het voor ons, plaatsbekledend en afdoende. Wat Hij volbracht, hoeft niet te worden aangevuld, laat staan herhaald. Niettemin, Christus droeg het kruis niet alleen voor ons, maar Hij droeg het ons ook voor. In de geloofsge-meenschap met deze Heiland wordt ook ons een kruis opgelegd. Het is niet het kruis ter verzoening, maar het kruis ter navolging; een kruis dat ons verbindt met de *via crucis* (= kruisweg), die de Man van smarten Zelf is gegaan." (blz. 12) Kruis en aanvechting die ons in de directe nabijheid van Christus ten deel vallen zijn daarom geen schande, maar eretekenen. 'Hoffarbe Christi', noemt Luther het: de herkenningsskleur van het adellijke hof. Voorts: Christus staat als grondlegger en voltooiër van het geloof ervoor in, dat ook de meest hachelijke aanvechtingen geen twijfelachtige afloop zullen hebben. Christus was in de onderste kuilen van de duisternis. Alle noodweer kwam over Hem heen. Maar Hij kwam het te boven. Hij is de 'heilige ladder' ten hemel. (blz. 28v.)

De Reuver behandelt vervolgens de vraag wie volgens Luther de "eigenlijke auteur van de aanvechting is." De duivel? De Reuver haalt heel wat citaten aan uit Luthers geschriften, waarin de aanvechting direct gekoppeld wordt aan het werk van de duivel, bijv.: "Daarom, als denkbeelden over God je invallen alsof Hij zich niet over je wilde ontfermen, maar je wilde verdelgen, besluit dan ogenblikkelijk dat die gedachte niet van God, maar van *de duivel* stamt." (blz. 46) En aan iemand die aangevochten werd in verband met haar al dan niet uitverkoren zijn schreef Luther een brief, die door De Reuver aldus wordt samengevat: "Het doet me verdriet, geliefde Vrouwe, dat u zozeer bekommerd bent door de aanvechting over de eeuwige voorbeschikking. Christus onze Heere wil u daarvan verlossen, Amen. Ik ken uw kwaal maar al te goed, omdat ik ook zelf in dat hospitaal gelegen heb. Ik zal u zeggen hoe God mij daaruit geholpen heeft en met welke kunst ik mij nog dagelijks daartegen te beschermen heb. Ten eerste: zulke gedachten worden u zonder twijfel door *de duivel* ingeblazen. Want zo kweekt hij vijandschap tegen God." En dat is ons in het eerste gebod verboden! Ten tweede: vraag *de duivel* eens in welk gebod het staat dat een mens zulke gedachten moet koesteren. Ten derde: zeg tegen *de duivel* dat hij maar eens naar de hemel moet varen, om daar met God te disputeren. Die zal hem wel afdoende van repliek dienen. Ten vierde: het hoogste gebod van onze God is dat wij ons Jezus Christus voor ogen houden. Die zal onze dagelijkse en voornaamste

spiegel zijn, waarin we zien hoezeer God ons liefheeft. En als die kwellende gedachten u toch weer overvallen en u bijten als vurige slangen, zie dan niet op die gedachten en die slangen, maar wend uw ogen af en richt ze op de koperen slang die ons gegeven is. Als die gedachten u invallen, laat ze er meteen weer uitvallen, zoals iemand onmiddellijk zou spugen als hem drek in de mond viel. Zo heeft God mij geholpen." (blz.50v.) "Door *de duivel* verleid vergeet men alles wat ons van God in Christus is geopenbaard en begint men God te houden voor een kwaadwillige despoot zonder erbarmen... *De duivel* maakt hierbij ons verstand tot zijn bondgenoot en verlost het tot het doorvorsen van Gods raad en wezen buiten Christus om. Maar dat is verboden terrein." (blz.36) En zo geeft De Reuver nog veel meer Luthercitaten en samenvattingen uit zijn werk, waaruit blijkt dat geloofsaanvechtingen en het werk van de duivel nauw op elkaar betrokken worden.

Hoewel een christen door het geloof reeds onaanastbaar geborgen is in het hartsgeheim van Gods liefde, is hij toch voorlopig nog blootgesteld aan het machtsvertoon van de Boze. De aanvechting kan zo zwaar worden "dat het persoonlijk geloof op de zeeft gaat en als inbeelding wordt beschouwd. Dan bestookt de duivel een mens met de suggestie dat heel zijn geloofsintegriteit in de lucht hangt en niet berust op reële gronden, maar puur op projectie." Ook deze knagende vraag was Luther niet vreemd, aldus De Reuver, die hierbij opmerkt: "Het is een aanvechting die ons opmerkelijk eigentijds aandoet." Te denken valt aan het moderne atheïsme. "Ook in dit opzicht heeft de reformator ervaren hoe behendig de duivel zijn argumenten weet te presenteren." (blz.33)

Maar toch is volgens Luther God zelf de eigenlijke auteur van de aanvechting. Ook al speelt de duivel hierin een heilloze en meedogenloze rol, hij kan toch niets anders doen dan "hand- en spandiensten verlenen aan Gods plan en bewind". Hij is een werktuig in Gods hand en tegelijk Gods vijand. God gebruikt hem, maar bindt ook de strijd met hem aan. (blz.32) Maar het verwarrende in de aanvechting is dat Gods vertroosting zich geheel achter het masker van de duivel kan verbergen (blz.30v.). Toch beschouwt Luther de aanvechting als een "scholing" van Gods wege, waarin onze zelfgenoegzaamheid en hoogmoed worden gesloopt om plaats te maken voor een ootmoed waarin van ons niets overblijft dan de grootste zondaar. (blz.37v.) Volgens Luther is God "eigenlijk de God van aangevochten en ellendige mensen." De aanvechting is daarom noodzakelijk en zegenrijk.

Want als ze ontbrak, zou geloof geen 'nochtansgeloof' meer zijn (blz.23). Het Woord van God geeft men pas in de aanvechting werkelijk gehoor. "Aanvechting leert op het Woord acht slaan." Mensen die in het nauw zitten en geen kant meer uit kunnen, die zijn het die horen. De Duitse theoloog H.J. Iwand (1899-1960) vat dit volgens De Reuver aldus trefzeker samen: "Zij horen op van het Woord zoals wanneer een veroordeelde zijn vrijspraak verneemt. Wie zó het Woord Gods niet heeft gehoord, die heeft het nog niet gehoord als afkomstig uit Gods Geest, die ontbindt en bevrijdt." (blz.40)

Wat Luther in woord en geschrift ten gehore bracht, was het loflied op Christus alleen. Christus alleen, dat is "de cantus firmus in heel het lied van Luthers prediking" (blz.51), aldus De Reuver die in de inleiding van zijn essay al een citaat had gegeven uit de voorrede van Luthers commentaar op de Brief aan de Galaten: "In mijn hart regeert dit ene artikel, namelijk het geloof in Christus, uit Wie, door Wie en tot Wie al mijn theologische gedachten dag en nacht heen en weer vloeien" en De Reuver voegt hieraan toe: "Naar eigen zeggen had hij maar één snaar op zijn lier en wist hij maar één loflied te zingen. Hij had het van geen vreemde. Hij had het van de Heilige Geest, Die volgens Luther óók maar één enkele snaar bespeelt en van niemand anders wil weten dan van Christus." (blz.11) "Echte, heilzame Godskennis komt nooit tot stand buiten het kruis van Christus om." "Zaligmakende Godskennis kan nooit het resultaat zijn van redeneren en concluderen, maar berust louter op Gods zelfopenbaring in Christus en Die gekruisigd." (blz.21)

Hoe komt men door de aanvechting heen? Door in geloof op Christus te zien en te horen naar zijn stem: "Het Woord van de Schrift is niet alleen Christus' gewaad, maar vooral zijn stem. Die stem is bij machte ons door de aanvechting heen te dragen." Daarbij mogen wij "zeer bewust zoeken naar geëigende troostwoorden" (blz.51): De Reuver vermeldt hierbij hoe Luther "een heel arsenaal van bepaalde Schriftwoorden had aangelegd om zichzelf en anderen ermee bij te staan als de nood aan de man kwam. Dan dook hij direct zijn magazijn in, om er naar woorden te grijpen die juist in de strijd zo beloftevol zijn." Hij liet zelfs in zijn bijbeluitgaven bepaalde teksten met vette letters afdrukken: woorden waarmee het aangevochten geloof zich mag verweren en waaraan het zich mag vastklemmen.

J.K. Vlasblom, Nunspeet